

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 20 (231) ЖОВТЕНЬ

2011

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК364.4-055.5/.7

Кальченко Л. В.

СИСТЕМНО-КОМПЛЕКСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕВЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ МІСТА

Соціально значущі перетворення в українському суспільстві привертають увагу до виховання підростаючого покоління, актуалізують питання реалізації задекларованої у нормативно-правових актах України пріоритетності прав дитинства. Однак глибокі соціальні потрясіння, кризовий стан економіки, культури та освіти погіршують умови життя і виховання дітей у сім'ях, що, безперечно, призводить до зростання ризиків, з якими доводиться зіткнутися дітям та їхнім батькам. Привертає увагу і той факт, що економічні та моральні катаклізми у суспільстві посилюють несприятливі тенденції розвитку і виховання дітей та загострили питання соціального сирітства.

Метою даної роботи є спроба обґрунтування необхідності системно-комплексної організації превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста.

Слід зазначити, що сирітство як соціальне явище притаманне будь-якому суспільству, навіть самому гуманному, багатому і цивілізованому, але до цього явища не можна звикнути і дуже складно спокійно ставитися до того, що з кожним роком при живих батьках стає все більше осиротілих дітей, так званих соціальних сиріт. Деформація моральних цінностей, поширення пияцтва і наркоманії, жорстокості та насильства в сім'ї – це фактори, що призвели до збільшення чисельності батьків, позбавлених батьківських прав, і, відповідно, дітей, які змушені з різних причин йти з рідної сім'ї та виховуватися „на вулиці”, в дитячих будинках і школах-інтернатах, а також дітей з відхиленнями у розумовому або фізичному розвитку, дітей-інвалідів.

Про особливу гостроту проблеми соціального сирітства свідчать офіційні статистичні дані, що наведені у Концепції Державної програми подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006-2010 рр., за якими у нашій державі нараховується понад 100 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, кількість яких має стати тенденцією до збільшення. На профілактичному обліку служб у справах дітей в Україні перебуває майже 150 тис. дітей, які бродяжать та жебракують, проявляють схильність до правопорушень, вживають наркотичні та психотропні речовини, алкогольні напої [1]. Такі діти часто стають жертвами сексуальних злочинів або залучаються дорослими

до протиправної діяльності. Більшість із них – соціальні сироти – діти, позбавлені сімейного піклування, покинуті батьками або які самі покинули сім'ї, де їм не забезпечено необхідних умов для життя та повноцінного розвитку.

Слід зазначити, що кризові явища у житті суспільства безпосередньо впливають на сім'ю як його соціальний інститут. На підтвердження цього деструктивного впливу свідчать і демографічні показники: тривале, до останнього часу, зниження народжуваності, збільшення кількості розлучень та неповних сімей. І ще один феномен, який досить важко зафіксувати спираючись на статистичну інформацію та аналіз кризових явищ у суспільстві – це процес розмивання системи поведінкових норм у сфері шлюбу та сім'ї, а також уявлень про зміст сімейних обов'язків. Нажаль суттєвою тенденцією останніх років є відокремлення сім'ї від батьківства, що проявляється у значному поширенні неповних сімей внаслідок різних причин: усвідомленого народження дитини без батька, через розлучення батьків тощо. Все це призводить до поширення сирітства в Україні і, що має особливо загрозливий характер, такої його складової як соціальне сирітство.

Сирітство – це соціальне явище, виникнення якого зумовлено наявністю у суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишились без піклування батьків у результаті позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними, безвісно відсутніми [3, с 10].

Соціальне сирітство – соціальне явище, обумовлене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітньої дитини. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин лишились сиротами при живих батьках. До них належать і безпритульні та бездоглядні діти, тобто діти вулиці [3, с 11].

Обов'язки щодо виявлення дітей, які потребують захисту, законом покладено на органи опіки та піклування місцевих органів виконавчої влади. Безпосереднє виконання функцій по виявленню таких дітей, запровадженню та оформленню над ними опіки й піклування покладаються на відділи (управління) освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, у справах сім'ї та молоді, служби у справах дітей. Перебуваючи у тісній співпраці, вони вживають заходів до захисту прав та інтересів неповнолітніх, які виховуються у сім'ях опікунів, інтернатних закладах, надають допомогу органам опіки й піклування у своєчасному побутовому влаштуванні дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Але все це заходи, що спрямовані на подолання наслідків прояву кризи сім'ї та зростання чисельності осиротілих дітей.

У цілому ж, сучасне сирітство, у більшості своїй – це результат недостатньої уваги суспільства до соціальних проблем сімей, у яких є діти, з одного боку, а з іншого – стабільність його існування та зростання

впродовж останніх десятиліть – є наслідком недостатньої ефективності сучасної системи державного соціального захисту та необхідності запровадження превентивної діяльності щодо локалізації явища соціального сирітства.

Аналізуючи сімейну політику української держави, слід підкреслити, що на всіх переломних етапах розвитку суспільства ця політика була спрямована на реалізацію більш загальних проблем, орієнтуючись на якусь абстрактну сім'ю, спрощено розуміючи соціальну захищеність як гарантованість мінімуму матеріального достатку, недооцінюючи пріоритети сімейного способу життя, сімейної культури як основи інтегративності суспільства, його соціальної рівноваги і стабільності, ігноруючи сутність і важливість статево-рольових відносин в сім'ї та суспільстві. В останні роки для цієї політики характерна інша крайність, вона спрямована на ті сім'ї, які вже є проблемними і складають різні групи ризику; дуже слабо проглядається стратегія сімейної політики, орієнтованої на превентивно-профілактичний підхід до подолання соціального сирітства.

У висновках та рекомендаціях, представлених у тематичній державній доповіді „Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні”, наголошується, що основні зусилля держави повинні бути зосереджені на профілактичній роботі, спрямованій на подолання причин поширення явища соціального сирітства, дитячої бездоглядності та безпритульності. Про необхідність здійснення профілактичної роботи у вирішенні проблеми соціальних сиріт наголошується й у державних нормативно-правових актах. Так, однією з провідних цілей Загальнодержавної програми „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 р. є організація результативної роботи щодо запобігання соціальному сирітству, реабілітації бездоглядних та безпритульних дітей, розвитку сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, бездоглядних та безпритульних дітей, схильних до бродяжництва.

Однак, не зважаючи на задекларовані наміри держави, ефективні механізми превенції соціального сирітства фактично відсутні. Діючий в Україні до сих пір підхід щодо вирішення проблеми соціального сирітства орієнтовано більшою мірою на подолання наслідків прояву цього явища, аніж на його попередження на ранніх стадіях. При всьому цьому в країні відсутня система превенції (попередження) соціального сирітства, соціально-педагогічної підтримки соціальних сиріт, дезадаптованих юних матерів і сімей, що відносяться до різних груп ризику. Але ж проведений аналіз проблеми підтверджує думку про те, що сьогодні зросла потреба в прийнятті більш жорстких правових санкцій до певних категорій осіб, які позбавляють власних дітей родини, батьківського піклування, що перекладають турботу про них на державні інституції та установи. Такі батьки, не маючи реальних зобов'язань перед

покинутою дитиною, державою і суспільством, нерідко користуються майном та іншими благами, що по праву належать їхнім дітям.

Саме тому критична ситуація щодо зростання кількості осиротілих дітей в Україні висуває як пріоритетний напрям державної політики – попередження (превенцію, профілактику) та подолання соціального сирітства, вдосконалення системи соціального захисту та соціально-педагогічної підтримки сімей і дітей, які опинилися у життєвій кризі, механізмів взаємодії державних і суспільних інститутів щодо превенції явища соціального сирітства.

Труднощі вирішення цих питань ускладнюються відсутністю належної уваги до них з боку держави і суспільства, консерватизмом і професійною некомпетентністю фахівців установ різних відомств, слабким використанням у практиці роботи з сім'єю та дітьми, залишеними батьками, найбагатших вітчизняних традицій гуманізму та милосердя, благодійності та піклування „всім миром”. Явище соціального сирітства, яке стало негативним відображенням сьогодення, його попередження (превенція) та подолання потребує об'єднання зусиль держави і суспільства, ініціативності громадян та активної діяльності громад в реалізації соціальних програм спрямованих на вирішення даної проблеми. Результативність же соціальних програм значною мірою залежить від активної участі пересічних громадян, бізнесових структур, формальних і неформальних громадських, благодійних організацій у багатьох сферах життя. Все більш важливими у реалізації соціальних програм спрямованих на профілактику соціального сирітства стають особисті взаємини та поновлені, життєздатні соціальні мережі. Створення та відновлення таких взаємин і соціальних мереж, у першу чергу в територіальних громадах, є завданням, до виконання якого мають долучатися всі сектори суспільства, адже у межах територіальної громади можна більш ефективно вирішувати проблеми попередження й подолання соціального сирітства, здорового способу життя, соціального та психологічного благополуччя сімей, дітей та молоді, їх соціокультурного розвитку тощо.

Таким чином, питання превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади є в числі актуальних проблем соціально-педагогічної теорії та практики і потребує змістовного науково-методологічного осмислення. Підтвердженням необхідності розробки даної проблеми на сучасному етапі на рівні державної соціальної практики є твердження у Національному плані дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки, де одним із завдань визначено організацію результативної роботи щодо запобігання соціальному сирітству, реабілітацію бездоглядних та безпритульних дітей, розвиток сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, активізацію громади шляхом залучення її представників до планування змін в інтересах дітей та їх впровадження на місцевому рівні.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку наукової думки у дослідженнях науковців та практиків створено передумови для комплексного вивчення проблеми превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади. Так, на теперішній час, у монографіях, дисертаціях та інших працях із соціальної педагогіки значною мірою висвітлено: *теоретико-методологічні засади соціальної педагогіки* (О. Безпалько, В. Бочарова, Т. Василькова, Ю. Василькова, Б. Вульфів, М. Галагузова, М. Гур'янова, С. Григор'єв, В. Загвязинський, І. Зверева, А. Капська, Н. Кузьміна, Б. Лихачов, І. Липський, Л. Міщик, О. Мудрик, Л. Мардахаєв, В. Нікітін, А. Рижанова, В. Сластьонін, Г. Філонов, С. Харченко, Н. Чернуха, Л. Стефан, Г. Яркіна, О. Ярська-Смирнова); *актуальні аспекти соціального сирітства в Україні та профілактики негативних явищ у дитячому середовищі* (О. Антонова-Турченко, Л. Волинець, В. Татушинський, І. Трубавіна, В. Оржеховська); *соціально-педагогічні аспекти роботи з сім'єю* (у тому числі і з сім'єю у кризі) (Т. Алексеєнко, Г. Бевз, І. Белінська, А. Відченко, С. Воронова, В. Галузинський, Л. Девіс, А. Капська, Н. Комарова, Л. Ковальчук, Т. Колесіна, В. Кравець, Н. Максимова, Е. Максимович, А. Макаренко, А. Мудрик, С. Нечай, Г. Овчарова, В. Ослон, І. Пеша, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, І. Трубавіна, М. Фіцула); *соціально-правові аспекти захисту дітей* (Н. Агаркова, О. Караман, І. Ковчина, Ж. Петрочко та ін.); *технології соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів* (Б. Алмазов, О. Безпалько, Н. Безсонова, В. Безпалько, І. Бех, Ю. Василькова, Р. Вайнола, Г. Вороніна, О. Воронова, М. Галагузова, І. Зайнишев, І. Зверева, Л. Завацька, Н. Заверико, А. Капська, М. Кларк, Л. Мардахаєв, Л. Мельник, С. Мукомел, Л. Нікітіна, В. Пітюков, О. Пехота, Г. Селевко, С. Харченко, Є. Холостова, М. Шакурова, П. Шептенко та інші); *соціально-психолого-педагогічні особливості дітей категорії соціальних сиріт* розкрито у дослідженнях Л. Виготського, Т. Зайцевської, Н. Йорданського, М. Крупініної, А. Кацера, Ю. Клейберга, А. Лурія, А. Макаренка, Т. Малихіної, Л. Оліференко, А. Прялухіної, А. Реана, С. Рубінштейна, І. Цушка, С. Шацького, В. Шульги, Є. Холостової та інших.

Упродовж останніх десятиліть з'явилися дослідження, в яких розглядаються *питання ефективних засобів подолання явища соціального сирітства* та проблеми створення й подальшого методичного забезпечення альтернативних закладів нового типу – прийомних (фостерних) сімей, дитячих будинків сімейного типу, кризових центрів, реабілітаційних центрів, притулків різних типів (С. Бадора, Г. Бевз, М. Дубровська, В. Зарецький, С. Коношенко, Г. Лактіонова, Д. Мажець, В. Ослон, І. Пеша, О. Романовська, І. Смородіна, А. Холмогорова).

Питанням роботи в громаді як складовій діяльності соціального педагога та соціального працівника присвячені окремі праці Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, Т. Семигіної, В. Сидорова. Актуальною ця проблематика є і для російських науковців,

зокрема, О. Воронової, С. Гіля, Л. Гнусаревої, Л. Оліфіренко, С. Павлова та інших. Проте найбільш повно проблема соціальної роботи в громаді розкрита у працях зарубіжних авторів Г. Брагера, М. Боп, М. Майо, М. Пейна, А. Твелвтріза, П. Тейлора та інших, але питання превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади не було предметом наукового пошуку вищезазначених науковців.

Необхідно відмітити, що проведені дослідження, які зачіпають окремі сторони соціального захисту дітей-сиріт, не дозволяють сформулювати теоретичну концепцію, скласти цілісне уявлення про процес та ефективні шляхи подолання і профілактики соціального сирітства. При цьому багато фахівців підкреслюють важливість педагогічної складової цього процесу, що вимагає проведення додаткових досліджень в галузі соціально-педагогічної теорії та практики, а також координації наукових пошуків на міждисциплінарному рівні.

Аналіз літературних джерел та результатів наукових досліджень із проблем соціальної педагогіки вказує, що у численних і вагомих за теоретичними й прикладними надбаннями цієї науки залишається поза увагою проблема комплексного дослідження превенції соціального сирітства в громаді. Варто зауважити, що окремі аспекти профілактичної діяльності щодо соціального сирітства, висвітлені у вищезазначених напрямках наукових досліджень, здійснюються саме в різних соціальних інституціях, які є суб'єктами територіальної громади та потребують узагальнення.

Таким чином, все вищезазначене, а також філософське положення про суперечності як рушійну силу розвитку, результати дослідження державної соціальної політики щодо захисту прав дітей та соціального захисту сім'ї в Україні, теорії і практики соціальної та соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, що залишилися без батьківського піклування дозволили нам виявити низку суперечностей між:

- об'єктивною потребою суспільства в ефективно діючій системі соціально-педагогічної превенції соціального сирітства на місцевому рівні та відсутністю цілісної теорії її організації, відповідного технологічного й нормативно-правового забезпечення;
- декларуванням державою провідної ролі місцевого самоврядування у вирішенні соціальних проблем сім'ї, дітей та молоді й безініціативністю (інертністю) місцевої влади в питаннях залучення членів громади до активної участі у процесах визначення та вирішення проблем сім'ї, дітей та молоді місцевої громади;
- наявністю значних соціально-педагогічних можливостей державних і недержавних інституцій у профілактичній роботі щодо превенції та подолання соціального сирітства та недостатнім їх використанням у реальній практиці, що обумовлено відсутністю обґрунтованих механізмів взаємодії цих інституцій та нерозробленістю змісту, напрямів і форм їх роботи в межах територіальної громади;

- необхідністю якісних соціальних послуг закладів соціально-педагогічної інфраструктури територіальної громади та невідповідністю послуг, що надаються у цих закладах, потребам і запитам сімей та дітей окремої громади, які опинилися у життєвій кризі;

- соціальним замовленням та потребою у соціально-педагогічних кадрах, озброєних знаннями та технологіями соціально-педагогічної роботи щодо превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади та відсутністю теоретико-методологічного обґрунтування й методичного забезпечення системної підготовки фахівців до такої діяльності.

Необхідність розв'язання визначених нами протиріч, актуальність та концептуальна нерозробленість проблеми соціально-педагогічної превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади, її теоретична і практична значущість для обґрунтування ефективних заходів щодо попередження та подолання соціального сирітства на місцевому рівні стали підґрунтям для обрання теми даної статті.

Слід зазначити, що основні принципові підходи нашого дослідження впливають із сучасних теорій про організацію соціально-педагогічної діяльності як системи, що реалізується на державному, регіональному та локальному рівнях.

Основою побудови концепції дослідження теорії і практики превентивної діяльності щодо попередження соціального сирітства в умовах територіальної громади міста є філософські положення про соціальну сутність захисту особистості, сучасні ідеї про цінність сім'ї у процесі соціалізації особистості дитини, поняття взаємодії у філософії та філософії взаємодій і характерні для них принципи синергетичного та гуманістичного методологічних підходів; загальнонаукові системний, комплексний, діяльнісний, структурний, особистісний підходи; система конкретно наукових знань з соціальної педагогіки, права, соціології, соціальної психології; принципи розробки та використання загальних і конкретних соціально-педагогічних технологій.

Розкриваючи проблему системно-комплексної організації превенції соціального сирітства, звернемося до визначення ключового поняття нашого наукового пошуку – превенція – від лат. *praeventio* – випереджаю, попереджаю; англ. *prevention* – попередження, запобігання, випередження.

Під поняттям *превенція соціального сирітства* ми розуміємо систему заходів, спрямованих на подолання причин соціального сирітства, їх випередження та запобігання.

Обґрунтовуючи ідею системно-комплексної організації превенції соціального сирітства, вважаємо за доцільне зазначити, що соціально-педагогічну діяльність щодо превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста ми будемо розглядати як системне утворення, яке характеризується структурністю, самоорганізацією і саморозвитком, механізмами взаємодії та збагачення.

Основними структурними компонентами соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста є мета, зміст, об'єкт, суб'єкт, технології та результат.

В основу визначення ієрархії цілей соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста (у широкому і вузькому значеннях) ми покладаємо основні положення міжнародних та державних нормативно-правових документів у галузі соціального захисту сім'ї та дитинства.

Мета соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади *в широкому значенні* полягає у створенні державними органами влади та громадськості умов для попередження проявів соціального сирітства та виявлення ситуацій ризику, що провокують появу даного соціального явища на ранніх етапах.

Мета соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста *у вузькому значенні* визначається на рівні функціонування локальної міської системи соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства та полягає у створенні на базі територіальної громади міста сприятливих умов щодо попередження явища соціального сирітства і соціально-педагогічної підтримки сімей та дітей, які опинилися у життєвій кризі та її подолання, виправлення, розвитку, ресоціалізації та подальшої реінтеграції у суспільство сімей та дітей на основі використання ресурсів сім'ї, особистості та громади міста.

Створення локальної міської системи соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства на базі територіальної громади міста, на наш погляд, можливе лише за умови відпрацювання механізмів взаємодії державних органів влади та соціальних інституцій громади міста шляхом утворення *міської координаційної ради з питань соціально-педагогічної превенції соціального сирітства*, до складу якої увійдуть представники всіх соціальних суб'єктів міської громади та органів державної влади, які займаються питаннями соціального захисту дітей. Основна *мета діяльності* даної координаційної ради полягає в розробці соціальних програм та соціально-педагогічних технологій щодо попередження й подолання явища соціального сирітства й ефективній взаємодії членів ради щодо вирішення проблеми поширення явища соціального сирітства в умовах міста.

З нашої точки зору, системно-комплексна організація превентивної діяльності щодо попередження соціального сирітства в умовах територіальної громади міста має включати п'ять рівнів функціонування, а саме: 1) превенція соціального сирітства першого рівня – *мета* – створення умов, що скорочують можливості виникнення ситуацій з ризиком соціального сирітства. *Цільові групи*: підлітки, молодь, яка не перебуває у шлюбі та сім'ї. Перший рівень превенції спрямований на підвищення рівня соціалізації підлітків та молоді й забезпечення умов

для ефективного виконання сім'єю своїх функцій (репродуктивної, педагогічної, функції соціалізації та ін.), а також запобігання появі асоціальних сімей; 2) превенція другого рівня (*докризовий патронат*). Метою превенції другого рівня є запобігання соціальному сирітству. *Цільова група*: самотні матері та сім'ї груп ризику по соціальному сирітству з моменту вагітності й народження дитини. Таким чином, *об'єктами превенції другого рівня* є асоціальна сім'я й сім'я у життєвій кризі, вагітні жінки та самотні матері; 3) превенція третього рівня (*кризовий патронат*) – *мета* – подолання кризової ситуації. *Цільова група*: діти, які потребують державного захисту та їх сім'ї. Таким чином, *об'єктом* превенції третього рівня є діти, які опинилися у важкій життєвій ситуації та їх сім'ї; 4) превенція четвертого рівня – *опікунський патронат* – *мета* якого опіка та виховання дітей-сиріт. *Об'єктом* опікунського патронату є діти, які залишилися без піклування батьків та прийомні сім'ї, в яких виховуються діти-сироти; 5) превенція п'ятого рівня – *постпіклувальний патронат* – його *мета* – соціальна адаптація, запобігання відтворенню соціального сирітства. *Цільова група*: колишні вихованці інтернатних установ та прийомних сімей віком до 23 років.

Необхідною складовою комплексної організації соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства в умовах міської громади є активізація членів громади до участі у вирішенні проблем сімей та дітей, які опинилися у життєвій кризі. Одним із шляхів такої участі є створення спеціалізованих груп допомоги, які складаються зі спеціалістів соціально-педагогічної (соціальної) сфери (соціальні педагоги, соціальні працівники, студенти соціально-педагогічних спеціальностей, педагоги, фахівці закладів соціально-педагогічної підтримки тощо), медичних та соціально-правових установ, ініціативних громадян громади (волонтерів), які спрямовують свою діяльність на досягнення змін в інтересах сімей та дітей шляхом реалізації ініціатив на місцевому рівні. Принципово важливим є те, що ініціатива, перш за все, має походити від членів самої громади та обумовлюватися їхніми потребами та проблемами. Однією з важливих умов реалізації місцевих ініціатив у формі соціальних програм і проєктів є участь сімей та дітей у прийнятті рішень, конкретних діях у межах своєї громади.

Таким чином, розробка системи соціально-педагогічної превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста повинна здійснюватися з урахуванням мети, організаційно-управлінських і соціально-педагогічних умов превентивної діяльності як на державному рівні, так і на рівні окремої міської громади.

Виходячи із мети, основним *змістом* соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства є створення умов для попередження, соціально-педагогічної профілактики й подолання явища соціального сирітства в умовах територіальної громади міста, соціальної адаптації сімей та дітей, що опинилися у життєвій кризі, їх соціальної реабілітації, розвитку, ресоціалізації та реінтеграції у суспільство.

Об'єктами соціально-педагогічної діяльності щодо превенції соціального сирітства є підлітки, молодь, яка не перебуває у шлюбі та сім'ї; одинокі матері та сім'ї груп ризику по соціальному сирітству з моменту вагітності й народження дитини; діти, які опинилися у важкій життєвій ситуації та їх сім'ї; діти, які залишилися без піклування батьків та прийомні сім'ї, в яких виховуються діти-сироти; колишні вихованці інтернатних установ та прийомних сімей віком до 23 років.

Суб'єкти превентивної діяльності – соціальні педагоги, соціальні працівники, учителі, вихователі, психологи та інші фахівці закладів соціально-педагогічної підтримки сімей та дітей; органи виконавчої влади, державні та неурядові організації; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; центри соціально-психологічної допомоги дітям, кризові центри, центри матері та дитини, жіночі консультації; центри зайнятості, громадські об'єднання, групи спеціалізованої допомоги; релігійні конфесії; вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації; професійно-технічні та загальноосвітні заклади; волонтери й ін.

Соціально-педагогічні технології щодо превенції соціального сирітства ми розглядаємо на технологічному рівні методології соціально-педагогічної діяльності та розуміємо як сукупність форм, методів та засобів взаємодії суб'єктів та об'єктів соціально-педагогічної діяльності для досягнення поставленої мети.

Результатом превентивної діяльності щодо попередження явища соціального сирітства в умовах територіальної громади міста є його локалізація, зменшення чисельності сімей та дітей, які опинилися у життєвій кризі, соціальних сиріт на рівні міської громади.

Слід зазначити, що результативність та ефективність превентивної діяльності щодо попередження і локалізації явища соціального сирітства у територіальній громаді міста обумовлюється відповідним ресурсним забезпеченням для задоволення потреб та вирішення проблем сімей та дітей громади, а також фандрейзингом (залучення ресурсів), який здійснюють як фахівці соціальної сфери, так і члени міської громади.

Резюмуючи все вище означене, можна зробити висновок, що *превенція соціального сирітства в умовах територіальної громади* – це специфічний вид соціально-педагогічної (соціальної) діяльності, який має інтегративний характер, адже, по-перше, вона спрямована на попередження й локалізацію явища соціального сирітства, що є пріоритетами державної соціальної політики щодо захисту сімей та дітей через соціально-педагогічну діяльність закладів соціального спрямування, а по-друге – на вирішення проблем сімей та осиротілих дітей з урахуванням можливостей територіальної громади щодо забезпечення соціальних гарантій сім'ї та дитинства.

Ми також вважаємо, що вирішення проблеми попередження соціального сирітства в умовах територіальної громади міста буде більш ефективним за умови: *по-перше*, системно-комплексної організації превентивної діяльності з попередження соціального сирітства в умовах

територіальної громади міста; *по-друге*, за умови активізації громади щодо участі у вирішенні проблем сімей та дітей, стимулювання членів громади міста, її соціальних інституцій до різноманітних превентивно-профілактичних ініціатив та їх підтримки, що стане одними з пріоритетних напрямів діяльності суб'єктів соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді міста; *по-третє*, функціонування системи партнерської взаємодії між органами місцевого самоврядування міста, міської виконавчої влади, державними та неурядовими організаціями територіальної громади міста, які працюють в інтересах сім'ї та дітей та сприяють подоланню явища соціального сирітства; *по-четверте*, цілеспрямованої підготовки фахівців до превентивної діяльності з попередження соціального сирітства в умовах територіальної громади міста й розробки програмно-методичного забезпечення їх підготовки до роботи в громаді, підвищення кваліфікації фахівців, які працюють у соціальній сфері. Кожний з означених нами напрямів потребує додаткового дослідження й подальшої більш змістовної розробки на рівні соціально-педагогічної теорії та практики.

Література

1. Концепція Державної програми подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006-2010 роки [Електронний ресурс]. – <http://www.mms.gov.ua> **2. Безпалько О. В.** Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи [монографія] / О. В. Безпалько. – К. : Наук. світ, 2006. – 363 с. **3. Волинець Л. С.** Соціальне сирітство в Україні : експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко, І. В. Пеша та ін. – К. : ЦССМ, 1998. – 120 с.

Кальченко Л. В. Системно-комплексна організація превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста

У статті розглядається питання необхідності системно-комплексної організації соціального сирітства в умовах територіальної громади міста, з метою попередження та подолання явища соціального сирітства.

Ключові слова: превенція, соціальне сирітство, територіальна громада, концепція, системно-комплексна організація.

Кальченко Л. В. Системно-комплексная организация превенции социального сиротства в условиях территориального сообщества города

В статье поднимается вопрос о необходимости системно-комплексной организации процесса превенции социального сиротства в условиях территориального сообщества города, с целью предупреждения и локализации явления социального сиротства.

Ключевые слова: превенция, социальное сиротство, территориальное сообщество, концепция, системно-комплексная организация.

Kalchenko L. V. System-integrated organization of child abandonment's prevention in terms territorial communities of the city

In the article is considered the need system-integrated management of process the child abandonment's prevention in terms of the territorial community of the city, in order to prevent and contain of phenomenon of child abandonment.

Key words: a prevention, the child abandonment, territorial community, the concept, system-integrated organization.

УДК 316.614:379.8

Максимовська Н. О.

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЇ
В СУЧАСНОМУ ДОЗВІЛЛЕВОМУ ПРОСТОРИ**

Ефективне входження людини в соціальне середовище залежить від багатьох факторів, які у поєднанні впливають на соціальний розвиток особистості. Складовою загального соціального простору є сфера дозвілля, функціонування якої впливає на якість суспільного існування як особистості, так і соціуму загалом, але дозвіллевий простір нашої країни досі знаходиться в стані трансформації, що відбивається зокрема на соціалізації соціальних суб'єктів. Сучасний соціум розвивається за жорсткими законами глобалізації, інформатизації, економічних та політичних криз, екологічних негараздів, техногенних катастроф. Місце і роль людини в цьому соціумі залежать від її власної активності, соціальної творчої самореалізації та можливості впливати на суспільний розвиток. В процесі соціалізації особистість має постійно здійснювати власний вибір, творчо підходити до життя, прагнути самовдосконалення та гуманізації соціальних процесів. Отже, в умовах дестабілізації, коли людина перебуває під тиском дисгармонійних соціальних умов, необхідною є активізація тих напрямів гуманітарного знання, які в змозі створити підґрунтя для позитивного просоціального розвитку особистості. Зокрема до наукової площини соціальної педагогіки входить різнобічний аналіз дозвілля, яке певним чином характеризує обличчя соціального простору, а також анімація, як процес активного духовного саморозвитку, що безумовно відбивається на процесі соціалізації особистості.

Соціалізація як соціально-педагогічна категорія входить до кола наукових інтересів О. Безпалько, І. Зверевої, А. Мудрика, С. Савченка, А. Рижанової, С. Харченка. Анімацію, як засіб вдосконалення соціокультурних процесів та механізм активізації особистості для

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки)

Відповідальні за випуск:
к. п. н., доц. **Караман О. Л.**,
к. п. н., доц. **Юрків Я. І.**

Здано до склад. 29.07.2011 р. Підп. до друку 30.08.2011 р. Формат 60x84 ¼.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 34,88. Наклад 200 прим. Зам. № 151.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.

e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.